

Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav

Pavlović, Viktorija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:617926>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju

Diplomski sveučilišni studij filozofije (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Viktorija Pavlović

Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav

Diplomski rad

Zadar, 01. srpnja 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju

Diplomski sveučilišni studij filozofije (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav

Diplomski rad

Student/ica:

Viktorija Pavlović

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Marko Vučetić

Zadar, 01. srpnja 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Viktorija Pavlović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 1. srpnja 2020.

Sadržaj

Uvod

1. Grčka kultura
 - 1.1. *Predsokratovsko doba*
 - 1.2. *Sokratovo doba*
2. Nihilizam
3. Kritika kršćanstva
4. Kritika morala
5. **Bog je mrtav**
 - 5.1. *Nadžovjek*
6. Prevrednovanje vrijednosti
7. Volja za moć i vječno vraćanje
8. Slobodni duhovi
9. **Nietzscheovo poimanje kulture**

Zaključak

Literatura

Sažetak

Abstract

Uvod

Tema ovog diplomskog rada je *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*. Riječ je o kritiziranju kršćanstva i moralnosti u filozofiji Friedricha Nietzschea za koje on smatra da su uništile jednu cijelu civilizaciju i kulturu te dovele čovječanstvo do samog uništenja. S obzirom da je okosnica cijele Nietzscheove filozofije čovjek pojedinac, tj. slobodna individua, tako je i ovaj rad usmjeren prema čovjekovom rastu, razvoju i napretku. Cilj je rada pokazati suvremenost ideja Friedricha Nietzschea te njegovu primjenu na današnju društvenu i kulturološku situaciju. Rad se sastoji od dvije glavne okosnice, a to su smrt kršćanskog Boga i pojam kulture kroz povijest. Pojam kulture na početku rada odnosi se na grčku kulturu u vrijeme prije Sokrata koje je krasila usklađenost apolonske i dionizijske tendencije koje jedna bez druge nisu potpune. Apolonska tendencija sa sobom donosi mir, uređenost, organizaciju, a dionizijska onu umjetničku kaotičnost, slobodu, pijanstvo, kreativnost i stvaralaštvo. Te dvije nerazdvojive, a toliko različite, glavne su tendencije života. Naime, Sokrat je uveo racionalnost, tj. pridao važnost apolonskoj tendenciji, nužno je izbacio i zanemario dionizijsku tendenciju čime je napravio veliku pogrešku koja je obilježila čitavu povijesnu eru. Tim činom uništio je cijelu jednu civilizaciju i kulturu, kulturu Grka koji su imali mogućnost napretka s pogledom u bolje sutra. U pogledu na takvu Grčku u doba Sokrata, Nietzsche se osvrće na doba u kojemu živi te, po Sokratovoj slici i prilici, kritizira nastalo stanje u Njemačkoj i cijeloj zapadnoj Europi kojemu je uzrok propasti kršćanstvo. Naime, to razdoblje nakon Sokrata i uspostave kršćanstva samo je produbilo jaz čovječanstva koje je ionako bilo pred slomom. Kršćanstvo je, prema Nietzscheu, željelo uzgojiti životinju, poslušnog roba za promicanje svojih izvrnutih nemoralnih vrijednosti. U tome je ležao veliki uspjeh jer je kršćanstvo lažima uspjelo zavladati velikim masama s ciljem uništenja istih. Takav čovjek, vjeran i poslušan član kršćanske zajednice, doveden je do osrednjosti iz koje ne vidi izlaz jer mu je ograničena sloboda volje, razmišljanja, mišljenja i gdje je za svaki krivi postupak bivao kažnjen. Nietzsche u kršćanstvu vidi veliki problem za čitavo čovječanstvo jer vodi čovjeka do nihilizma i dekadencije kulture i kako bi doveo čovjeka na pravi put, morao je srušiti stari sustav vrijednosti i uspostaviti novi. U tome je uspio s pojmovima *Bog je mrtav* i *Nadčovjek*. Čovjek je svojom samilošću ubio Boga, kršćanskog Boga, tj. srušio je stari sustav vrijednosti i uništio način poimanja Boga kao transcendentnoga. Kako ne bi upao u pesimizam, Nietzsche uvodi pojam Nadčovjeka, čovjeka koji nadilazi samog sebe i utemeljuje se iz sebe. Nadčovjek je oličenje najvišeg čovjeka koji donosi novi sustav vrijednosti i temelje volje za

životom čime se uspostavlja Nietzscheov herojski voluntarizam i filozofija života. Kako bi ostavio traga, Nietzsche piše da su za njega jedini slobodni duhovi slobodni umovi koji su sposobni misliti, razvijati se, preodgajati narod i donositi nove kvalitetne vrijednosti, a to su upravo filozofi. Oni su ti najviši ljudi koji su potrebni čovječanstvu za održanje i stvaranje nove kulture.

1. Grčka kultura

Pojam kulture nalazimo u filozofskom rječniku sa sljedećim objašnjenjem: „kultura – (lat. cultura = obrađivanje), metaforički pojam koji označuje razvoj ljudskih kvaliteta u društvu: način na koji neka skupina ljudi živi, misli, osjeća, organizira se, slavi i zajednički živi. U svakoj kulturi postoje osnovni sustavi vrijednosti, mišljenja i pogleda na svijet koji dolaze na vidjelo u jeziku, djelima, simbolima, obredima i stilovima. U povijesti filozofije i humanističkim znanostima pojam označuje sveukupnost znanja, vjerovanja, načina ponašanja, djelovanja pojedinca ili zajednice. U običnom govoru kultura označuje skup znanja koje je neka osoba stekla i sačuvala. Suprotno: natura, priroda.“¹ Prema tome, kada govorimo o pojmu grčke kulture, ona je za Nietzschea jedina prava kultura. Ona se odnosi na predsokratovsku kulturu za koju Nietzsche kaže da znači učiti računati, učiti misliti kauzalno, učiti vjerovati u nužnost. Tu pravu, grčku predsokratovsku kulturu Nietzsche uspoređuje s europskom kulturom 19. stoljeća. Tim pothvatom želio je prevladati krizu modernog doba na način da se suprotstavio vladajućim, posebice njemačkim filozofima, što na političkom, što na društvenom polju tog vremena, kao što je to naveo Vladimir Jelkić u svom djelu *Nietzsche: povratak vlastitosti*: „...neka se pogleda gotovo uveseljavajuću oskudnost instinkta njemačkih filologa kad se približe onom dionizijskom.“² Kao veliki ljubitelj grčke kulture, a ujedno i obrazovani filolog, Nietzsche je smatrao da su Grci ti koji drže uzde svekolike kulture, a filozofi su jedini temelj te kulture što potvrđuje sljedećim riječima: „Zadatak koji filozof mora ispuniti unutar jedne stvarne kulture oblikovane ka jedinstvenom stilu, ne može se jasno dokučiti iz naših stanja i doživljaja zato što ne posjedujemo takvu kulturu. Samo kultura poput grčke kadra je odgovoriti na pitanje o tom filozofskom zadatku, samo ona – kao što rekoh – može uopće opravdati filozofiju, jer jedino ona zna i može doreći zašto i kako filozof nije slučajni, bilo koji putnik koji se pojavljuje čas na jednoj, a čas na drugoj strani. Postoji čelična nužnost koja filozofa veže za istinsku kulturu...“³ Stoga, prava kultura opisana je kao jedinstvo dvaju snaga života, dionizijskog elementa s apolonskim elementom. Nietzsche je time dao veliki značaj grčkim bogovima, ponajviše Apolonu i Dionizu koji su imali veliki utjecaj na život Grka, a čiji se značaj kroz grčku mitologiju proteže sve do danas jer kako i sam kaže: „Ja sam bio prvi koji je, za razumijevanje još uvijek obilnog, čak i preobilnog drevnijeg helenskog instinkta, ozbiljno

¹ www.filozofija.org

² Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 82

³ Nietzsche, F., *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, str. 11

uzeo onaj čudnovati fenomen koji nosi ime Dioniza...“⁴ Suprotno grčkoj kulturi je njemačka kultura 19. stoljeća koja je svoje temelje postavila u kršćanstvu i metafizičkom pojmu Boga što je Nietzsche kritizirao kroz gotovo cijeli svoj opus.

1.1. *Predsokratovsko doba*

Grčka kultura u predsokratovsko doba kao jedina prava kultura nužno uza sebe veže dvije neugasive i neotklonjive tendencije i moći života – apolonsku i dionizijsku. Kako bi općenito pojasnio grčku kulturu u to doba, Nietzsche uzima uloge navedenih tendencija u grčkoj tragediji. Tragedija kao pojašnjenje grčke kulture važna je prvenstveno kroz estetiku umjetničkih djela u kojima se prividno pomiruju apolonska i dionizijska tendencija. Stoga, predsokratovsko doba odnosi se na stvaralačko doba grčke tragedije i izraz je tragičke spoznaje u kojem se tragedija suprotstavlja razaranju mitskih osnova važnih za grčku kulturu.

Prema Oxfordovom rječniku, Apolon (grč. Απόλλων) je najveći od grčkih bogova. Bog je sunca i svjetla, lovaca, pastira i putnika, zaštitnik proricanja, pjesništva, glazbe, streličarstva i medicine, vođa muza štovan kao bog stada. S druge strane, Dioniz (grč. Διόνυσος) je antički bog plodnosti, uživanja, opojnosti, vina i vinogradarstva te zaštitnik voća i grmlja. Njemu su se u čast održavale mnogobrojne svečanosti zvane Dionizije uz koje se vežu početci ditiramba i tragedije, dok su mitovi o njemu korišteni kao inspiracija stoljećima u likovnoj umjetnosti.⁵

Prema Nietzscheu, apolonska tendencija simbol je umjerenosti, kontemplativnosti, reda, promišljenosti, uređenosti, discipline, mjere i sklada, a dionizijska tendencija simbol je opojnosti, zanosa, nepromišljenosti, strastvenosti i neoblikovane, uništavajuće te ujedno i stvaralačke pra-volje. S njim se slaže i Slavko Platz koji u svom članku *Friedrich Nietzsche o umjetnosti* kaže: „Dioniz je slika instinktivne snage i zdravlja, kreativna opojenost i osjetilna strast, preobilje života, orgijsko praznično pijanstvo, simbol čovječanstva u punom skladu s prirodom. Osim dionizijskog, razvoj grčke umjetnosti vezan je i uz *apolonski duh* koji je vizija obmane, pokušaj da se izrazi smisao stvari po trijeznoj mjeri i koji se očituje po uravnoteženim i providnim figurama, miru.“⁶ Nadalje, u djelu *Volja za moć*, Nietzsche

⁴ Nietzsche, F., *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, str. 82

⁵ Usp. *The Oxford Classical Dictionary*, 1970: s. v. „Dionysius”.

⁶ Platz, S., *Friedrich Nietzsche o umjetnosti*, str. 94

navodi da je: „...riječju "dionizijsko" izražen: nagon k jedinstvu, zahvaćanje nad osobu, svakodnevicu, društvo, realnost, kao ponor zaborava strastveno bolan previr u tamnija, punija, neizvjesnija stanja: ushitno kazivanje "da" sveukupnom značaju života, kao onome što je u svoj mijeni jednako, jednako moćno suparništvo, koje odobrava i svetkuje i najstrašnija i najupitnija svojstva života, a iz neke volje za rađanje, za plodnost, za vječnost: kao čuvstvo jedinstva nužnosti stvaranja i zatiranja.“⁷ Iz toga je vidljivo da se naizgled sjedinjene tendencije života drastično razlikuju jedna od druge, no isto tako da se međusobno nadopunjuju. S tim neraskidivim tendencijama života povezujemo s jedne strane glazbu, a s druge strane arhitekturu i građevinu što je vidljivo iz citata Vladimira Jelkića: „Likovne su umjetnosti apolonske, a glazba je dionizijska umjetnost.“⁸ Navedene tendencije života sastavnice su svakog ljudskog stvaralaštva i svakog oblika ljudske opstojnosti. Za Nietzschea, Dionizije predstavlja struju života koja obara sve zapreke u stvaralaštvu, a Apolon predstavlja princip individualizacije i razlikovanja. Zbog toga, apolonska tendencija često ubija stvaralaštvo, iskrenost i zanos te postaje manifestacija vanjštine ljudskog bića. Za Nietzschea grčka tragedija je apolonski izraz dionizijskih težnji te ujedno i pravi izraz punog jedinstvenog života zbog čega su one neraskidive jer kako kaže: „...dionizijskom je Grku bilo potrebno biti apoloničnim: to znači svoju volju za ono silno, mnogokratno, neizvjesno, odvratno slamati na nekoj volji za mjeru, za jednostavnost, za svrstavanje u pravilo i pojam. Na njegovom temelju počiva bezmjerje, pustinja, ono azijsko: Grkova se valjanost sastoji u borbi s njegovim azijskim: ljepota njemu nije darovana, baš kao ni logika, ni prirodnost običaja – ona je osvojena, voljena, izborena, ona je njegova pobjeda.“⁹ Ta protivnost unutar grčke duše jedna je velika zagonetka jer jedna bez druge ne opstaju u prirodi. Naime, obje tendencije ljudskog života i stvaralaštva osnovane su u volji i iz nje izviru stvarajući međusobnu skladnost. U volji, apolonska i dionizijska tendencija rađaju umjetničko djelo kroz snagu zanosa i stvaralaštva koju Nietzsche naziva životnim elanom i voljom za životom koje su neiscrpive.

Kako bi potkrijepio svoju tezu da su Grci znali kako živjeti, Nietzsche se poslužio autorima iz grčkog predsokratovskog doba, a to su Homer i Heraklit iz Efeza. Homerova djela uzeo je za primjer prikaza vrijednosti Grka. Naime, Grci su uživali u skladnom i uravnoteženom životu u jedinstvu s prirodom, a veliku važnost imala je sloboda bez ograničenja prema kojoj su Grci temeljili svoje običaje i društvo. O tome govori aristokratski

⁷ Nietzsche, F., *Volja za moć*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006, str. 483

⁸ Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 37

⁹ Nietzsche, F., *Volja za moć*, str. 484

homerski moral gdje pojam dobar znači biti sretan, imati bogatstvo, snagu, zdravlje i moć što je protivno cjelokupnom europskom moralu koji možemo opisati pod homerskim pojmom loš što je označavalo robove, one siromašne, slabe i bolesne. Homer je Nietzscheu poslužio kao suprotnost kršćanstvu i kršćanskom moralu te kao antiteza Platonu kojeg je smatrao klevetnikom života, dok je Heraklita iz Efeza uzeo za primjer protivnosti Sokratu, tj. protivnosti Sokratovoj racionalnosti. Naime, Heraklit iz Efeza ima središnje mjesto u tragičkom dobu te je Nietzscheu najbliži po svojim tezama o logosu, pojmu koji označava jedinstvo i borbu suprotnosti. Taj prividni kaos, ali unutarnji sklad i zakonitost koja ovladava prirodom i ljudskim društvom što je vidljivo u jedinstvu svijeta, tj. spoja suprotnosti apolonske i dionizijske tendencije života. Stoga, kako kaže Nietzsche o Grcima kao vječnim idolima u djelu *Sumrak idola*: „Ovaj maleni spis je velika objava rata; a što se tiče propitivanja idola, to ovog puta nisu idoli nekog razdoblja, nego vječiti idoli, koje će se ovdje dotaći čekićem kao glazbenom viljuškom – uopće nema starijih, osvjedočenijih, napuhanijih idola...A niti šupljijih...No to ne priječi da im se ponajviše vjeruje; i nikada ih se, osobito u najvažnijim slučajevima, ne naziva idolima...”¹⁰ U suprotnosti grčkoj kulturi, Nietzsche kritizira grčkog filozofa Sokrata zbog njegove racionalnosti što dovodi do velikog preokreta u povijesti filozofije i kulture.

1.2. Sokratovo doba

Kao što i sam Nietzsche kaže: „U takvu je duhu, duhu istinskog života živjela stara grčka, tragična grčka prije kobnog, uništavajućeg i negativnog Sokratova racionalizma i dijalektike riječi i pojmova. Tek otada počinje i traje sve do naših dana vladavina pojmova, ideja, razumske naduvenosti.”¹¹ U djelu *Rođenje tragedije* Nietzsche piše da je doba Sokrata vrijeme kada je Sokrat izjednačio znanje s krepošću i samim time stavio težište na razumsko, tj. racionalno prosuđivanje što je vidljivo iz njegovih riječi: „Optimistička dijalektika bičem svojih silogizama protjeruje glazbu iz tragedije, tj. ona razara bit tragedije koja se daje interpretirati jedino kao manifestacija i slikovni prikaz dionizijskih stanja, kao vidljiva simbolizacija glazbe, kao svijet sna dionizijske opijenosti.”¹² Pritom se ukinula iskra stvaralačke, emocionalne spontanosti ljudskog bića i biva uništeno stvaralačko jedinstvo

¹⁰ Nietzsche, F., *Sumrak idola. Ecce homo. Dionizovi ditirambi.*, str. 3, 4

¹¹ Nietzsche, F. *Tako je govorio Zaratustra*, str. 314

¹² Nietzsche, F., *Rođenje tragedije*, Str. 99

života u kojemu su nužno obje tendencije života sadržane. Ostavljena je samo apolonska sastavnica koja vječno potiskuje dionizijsku i dominira unoseći u život principe uređenosti, organizacije i mjere. Sokrat je time uništio umjetnost koja je za Nietzschea vrjednija, važnija od istine i koja nam pomaže da ne propadnemo zbog istinske ružnoće života. Uz umjetnost uništio je i tragediju, a propast tragedije ujedno znači i propast jedne kulture, jedne civilizacije. Time započinje novo povijesno poglavlje u kojemu je problem Sokrata ujedno i prekretnica svjetske povijesti u obezvređivanju vrijednosti. Kao što Vladimir Jelkić u svom djelu kaže, prije Sokrata život, umjetnost i filozofija bili su u jedinstvu i time tvorili jedinstvenu i veličanstvenu kulturu, a sada to više ne postoji.¹³ Nietzsche također o tom problemu piše u svom djelu *Sumrak idola* u kojemu optužuje Sokrata za promicanje dekadencije kulture, gubitak mitskog značenja života gdje se sve svodi na racionalno promišljanje o životu. Također se vidi sličnost u pojmu koji Heraklit uzima kao pokretača svega, a to je vatra kao ideja vječnosti što se kod Nietzschea susreće pod pojmom kotača koji se vječno okreće, tj. volje i životnog elana.

¹³ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 39

2. Nihilizam

Pojam nihilizma definiran je kao „...dokraja promišljena logika naših velikih vrijednosti i ideala...“¹⁴ Nihilizam označava svijet bez vrijednosti u kojemu moral i kršćanstvo vode dekadenciji i negiranju ovozemaljskog, realnog svijeta. Do toga je dovela Sokratova racionalnost uništavanjem dionizijske stvaralačke tendencije života koja nam je potrebna za skladan život. Prema Nietzscheu ovaj pojam neizostavan je pri propitivanju sudbine europskog čovjeka jer religija i moral obezvređuju i niječu život. Stoga, Nietzsche uspostavlja pojam nihilizma kao određenje zapadne kulture kojemu je okosnica racionalno promišljanje. Taj moderni racionalizam, koji susrećemo još kod Sokrata, proizlazi iz ideje o vječnom i nepromjenjivom svijetu, tj. o kršćansko-platonističkoj slici svijeta. Pojmovi koje vežemo uz nihilizam su smrt Boga, nadčovjek, volja za moć, prevrednovanje svih starih vrijednosti i vječno vraćanje. Naime, iz nihilizma proizlazi najveća kriza i najdublja samorefleksija modernog čovječanstva. Stoga, nihilizam kao psihološko stanje označava:

1. traženje smisla, razočaranje u svrhu bitka, uzaludnost truda, nesigurnost, shvaćanje da oporavka nema, zavaravanje samih sebe, nepostizanje ničega i ništa
2. psihološko stanje: cjelina, sistematizacija i organizacija svekolikog zbivanja, najviši oblik nadmoćne cjeline kao jedinstvo; u nihilizmu nema općeg, izgubljena vjera u vrijednost, nema cjeline ni ikakvog velikog jedinstva
3. psihološko stanje: svijet kao obmana koji označava nevjeru u metafizički svijet koja zabranjuje vjeru u istinski realan svijet¹⁵

Kada se govori o nihilizmu pojmovi svrha, jedinstvo i istina bezvrijedni su, a uzrok tomu je čovjek koji postavlja sebe kao mjerilo svih stvari. Iz tog suočavanja s ništavilom i besmisлом, piše Vladimir Jelkić, nastaje potreba za olimpijskim bogovima. Stoga, Nietzsche zaključuje da ljepota, sklad i umjerenost počivaju na patnji, a to se Grcima otkriva u dionizijskom kultu.¹⁶ Nadalje, nihilizam ima dva obilježja: pasivni i aktivni. Pasivni nihilizam prema Nietzscheu označava posljednjeg europskog nižeg čovjeka koji vjeruje u stari sustav vrijednosti i odgojen je putem religije i morala kao dobro pripitomljena životinja. Nietzsche u djelu *Tako je govorio Zaratustra* takav tip ljudi naziva devom kao simbolom

¹⁴ Nietzsche, F., *Volja za moć*, str. 6

¹⁵ Usp. Nietzsche, F., *Volja za moć*, str. 13 i 14

¹⁶ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 38

osobe koja na sebi nosi najteži teret, a to je teret tradicije, morala, lažnog znanja i religije. Na taj način pasivni nihilizam označava propadanje i nazadovanje moći duha, dok aktivni nihilizam označava maksimalnu snagu razaranja. U aktivnom nihilizmu dvije su važne tendencije viših ljudi, a to su kritika dosadašnjeg sustava vrijednosti i aktivno prevrednovanje tih istih vrijednosti. Naime, nihilizam kao aktivno stanje označava jakost u kojoj snaga duha može narasti toliko da joj dosadašnji ciljevi i uvjerenja postanu neprimjereni jer vjera općenito izražava prisilu uvjeta egzistencije i podvrgavanje određenom autoritetu.¹⁷ Nedovoljna jakost je da se posvetimo sebi i ponovno postavimo cilj, svrhu i vjeru koju susrećemo i u tragičkom grčkom razdoblju. U tragičkom grčkom razdoblju nastaje problem jakosti i slabosti:

1. slabi se slamaju
2. jači razaraju ono što se ne slama
3. najjači prevladavaju sudbene vrijednosti

dok su pojmovi bog i moral označavali spas na tim stupnjevima bijede.¹⁸ Zbog toga je potreban prelazak iz pasivnog u aktivni nihilizam kako bi se snagom volje odredile nove vrijednosti i omogućio rast i razvoj s pogledom u bolju budućnost. Kako bi se dosegnuo takav stupanj, potrebno je prvotno prevladati kršćanstvo, kršćanskog boga i kršćanski moral koji stvaraju veliku prepreku i zastoj cijelom čovječanstvu.

¹⁷ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 19

¹⁸ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 37

3. Kritika kršćanstva

Pojam kršćanstva kao pojam religije zapadnog društva u Nietzscheovom opusu označen je kao kritika modernog zapadnog društva. To označava i kritiku idola i kritiku starog sustava vrijednosti, a ujedno je jedan od izvora nihilizma. O religioznoj simbolici grčkog boga Dioniza i kršćanstva, Vladimir Jelkić kaže: „U njoj je najdublji instinkt života okrenut budućnosti života, vječnosti života doživljen religiozno – sam put k životu, k rađanju kao sveti put... Tek kršćanstvo, sa svojim *ressentimentom* protiv života u njegovu temelju, učinilo je iz spolnosti nešto nečisto: ono se nabacilo blatom na izvor, na preduvjet našeg života...”¹⁹ Prema tome, što se tiče kršćanstva kao religije, čovjek je lišen svoje vlastite slobodne volje, ona mu je oduzeta s ciljem kako bi mu se određene vrijednosti nametnule kao valjane. S druge strane, što se tiče grčke religije i cijelog društvenog poretka Grčke u odnosu prema olimpijskim bogovima, ono je u potpunosti obrnuto od kršćanstva što potvrđuje Nietzsche u svom djelu *Ljudsko, odviše ljudsko* govoreći da je Rimsko Carstvo krasilo: „plemenitost instinkta, metodičnost, organizacija, vjera, volja za ljudsku budućnost, sve vidljivo za sva osjetila, veliki stil koji više nije samo umjetnost, nego realnost, istina, život, a ne germanska, tj. zapadna kultura.”²⁰ Ne samo da Nietzsche zamjera germanskoj kulturi, već i cijeloj zapadnoeuropskoj, kršćanskoj religiji kojoj je bila važna protuprirodnost temeljena na lišenosti osjetilnosti i instinkata.

Jedini veliki cilj kršćanstva uništenje je čovjeka koji je prethodno doveden do osrednjosti jer je tako najlakše manipulirati njime, a samim time i većim masama ljudi. Kako bi to brzo i jednostavno postigli, kršćani su se koristili lažima koje su propovijedali svećenici određivajući što je dobro, a što loše. Time je izokrenuto što je moralno, a što ne nametajući određeni sustav vrijednosti. Prema tome, moral i religija glavna su sredstva za oblikovanje čovjeka pri čemu ga se pridobiva lažima jer ni jedna religija, bila ona posredna ili neposredna, ne sadržava pravu istinu. Laži su oruđe religija kako bi se upravljalo ljudima budući da su sve religije izmišljene zbog potrebe i straha od opstanka. Jedan od načina ograničavanja ljudi bili su grijesi. U kršćanstvu su grijesi uvijek počinjeni prema Bogu i oprošteni posredstvom istoga kako bi ljudi imali strah od kazne i smrti. Kao što i sam Nietzsche kaže, kršćanstvo je čovjeka sasvim slomilo, prepustilo ga osrednjosti te mu unijelo mrvicu božjeg svjetla kao dokaz ljubavi i blaženstva. Za to bolesno prekoračenje osjećaja

¹⁹ Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 83

²⁰ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 110

zalažu se svi psihološki izumi kršćanstva, a to je da ono želi uništiti, slomiti, ošamutiti, omamiti, ono neće samo jedno, a to je mjera i zato je u najduljem smislu barbarsko, azijsko, neotmjeno, ne-grčko.²¹

Osim toga, kršćanstvo je religija samilosti u kojoj su ljudi prividno bili slobodni s razlogom da ih se zbog slobodnog izbora moglo kazniti i osuditi ili na određeni način nagraditi. Ta samilost najgori je oblik za kontroliranje masa. U suprotnosti s kršćanstvom, vidi se antički svijet koji je kršćanstvo uništilo i napravilo veliku štetu za budućnost i mogućnost napretka što je vidljivo iz citata: „Kršćanstvo je bilo vampir Rimskog Carstva – ono je preko noći onemogućilo golemo djelo Rimljana da prošire sferu utjecaja velike kulture pred kojom je stajala budućnost.“²² Grci su bili jedini narod koji se najduže svojim bogovima koristio kako bi se odmaknuli od pomisli na ono loše i mogli radovati slobodi i životu. Ipak, najgroznije, a ujedno i zajedničko u povijesti cijele Europe nakon Sokrata jest pokušaj da se vladavini moralnih vrijednosti podvrgnu sve druge vrijednosti što je i dovelo do dekadencije i nihilizma.

Kršćansko doba čovjeka je željelo učiniti da se osjeća grešnim, dok su kršćani „...za usamljenost i duhovnu pustoš svog života trebali uvijek nekog živog neprijatelja: i to opće priznatog neprijatelja, čijim su se suzbijanjem i svladavanjem oni nesvecu uvijek iznova prikazivali kao napola nepojmljiva i nadnaravna bića.“²³ Iz citata je vidljivo metafizičko stajalište kršćana koje je Nietzsche izričito kritizirao jer sve što je kršćanska religija napravila vodilo je do pogrešnog shvaćanja duševnih stanja i odvajanje čovjeka od samog sebe kako bi se moglo vladati čitavim narodom. Iz tih razloga, kršćanstvo odbija spoznaju i znanost te ih označava kao ne-svete jer jedino na taj način može se poreći sve što je kršćanstvo u svojoj religiji označilo pod pojmom Boga. Naime, u kršćanstvu put ka istini i propitkivanje istinitosti, kao i skepticizam, zabranjen je jer, kao što je rečeno, u kršćanstvu nije važno je li nešto istina ili nije, već da se vjeruje nametnutom autoritetu. Kršćanstvo kao takva religija okrenula je kult, moral, povijest i psihologiju u proturječne prirodne vrijednosti jer im i sama znanost kao takva predstavlja opasnost. Nadalje, Nietzsche uvodi pojam lažne nade koju označavaju tri kršćanske vrline, a to su vjera, ljubav i nada u onostrano. Ta lažna nada važna je jer je cijela simbolika religije lažna, počevši od pojmova kraljevstvo nebesko, božji sin, radosni vjernik, evanđelje, sveto pismo i vječni život. Sve je

²¹ Usp. Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 86

²² Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 107

²³ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 99

to jedna velika sveta laž gdje je grijeh nužno oružje moći u ovladavanju vjernicima. Kao što je iz svega navedenog vidljivo, kršćanstvo obećava, ali ne ispunjava obećano.

Kršćanska povijest izmišljena je kao što su i svi njezini elementi izmišljeni. Kršćanska religija dopušta sva sredstva kojima se može ratovati, a to su: oklevetati, ozloglasiti disciplinu duha, čistoća i strogost u pitanjima savjesti duha, plemenita svježina i sloboda duha.²⁴ Prema tome, vjernika je zabranjeno pitati što je istinito jer on slijepo vjeruje omamljen lažima autoriteta. Cijeli istinski svijet prividan je jer s gledišta vrijednosti koristan je kako bi se osigurala osrednjost i jačala moć. Kao što i sam Nietzsche potvrđuje: „Gotovo nam već u kolijevci ucjepljuju teške riječi i vrijednosti: "dobro i zlo" – tako se zove taj miraz. Zbog njih nam se i oprašta što živimo.“²⁵ Istina je ružna i ne želi bogove pored sebe zbog sumnje u sve dosadašnje istine u koje se slijepo vjerovalo, dok, s druge strane, postoji pojam ljubav koji je kršćanstvo mudro koristilo kako bi si osiguralo nadmoćnost nad drugim religijama. Time je poput lirske religije u govoru o ljubavi lažnom empatijom pridobila mnoštvo bolesnih ljudi koje je mogla oblikovati prema svojim principima i pravilima. Prema tome kršćanstvo „...nije potrebno nego ekstremno škodljivo, ali djeluje privlačno i zavodljivo budući da odgovara morbidnom značaju čitavih slojeva, čitavih tipova sadašnjeg čovječanstva...“²⁶ Ako se pogleda pravog kršćanina, on je postavljen u suprotnost sa svojim instinktom koji ga odvraća od samoga sebe i spoznaje prave istine i slobode. Za takvu religiju jedini pravi kršćanin bio je Isus Krist kao što kaže Nietzsche u svom djelu *Antikrist*, navodeći kako je on na križu otkupio sve naše grijeh.

Kako bi se takva religija održala, zlo mora biti dobrovoljno i slobodno jer se jedino na taj način može vjerovati u slobodu izbora. Tu se susrećemo s pojmovima krivnje i kazne, dok je pojam Božja volja bila osiguranje da čovjek, tj. vjernik neće počinuti zlo iz straha od istog jer bi bio kažnjen. Prema tome, pojam ropstva skriven je pod omotačem religije i nije u potrazi za dobrim čovjekom ili vjernikom, već traži idealnog roba. Stvaranjem navedenih ideala i razvijanjem poželjnih vrijednosti čovjeka, kršćanska religija dovela je jedino do smanjenja čovjekove vrijednosti, njegova uništavanja i razvila sumnju u budućnost u takvim okolnostima, tj. lažima ga je navela na ništavilo i propast. Zbog toga, može se reći da Crkva vjeruje u stvari kojih nema, koje su nadnaravne, nedokazane i nedokučive. Sve su to zablude i laži u kojima idealan čovjek služi kao karikatura da bi se uzgojio određeni čovjek, tj. onaj koji nije u mogućnosti naštetiti ciljevima kršćanstva kao takvog. Vrednovanje, kažnjavanje,

²⁴ Usp. Nietzsche, F., *Antikrist*, str. 81

²⁵ Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 178

²⁶ Nietzsche, F., *Antikrist*, str. 122

osuđivanje i nagrađivanje za kršćansku religiju služe kao uvjet održanja i rasta, tj. propadanja i uništenja cjelokupnog čovječanstva.

Naime, kako je vidljivo iz citata: „Uspije li se kršćanska misao iskorijeniti, tad je jasno gdje će ono početi iščezavati: dakle upravo tamo gdje će se ono također od svega najjače opirati. ...No osjetila su ta koja odražavaju također i vjerovanje da se sa svim izdancima Crkva ipak još privređuje primjerenije i lagodnije nego sa strogim odnosima rada i zarade: jer koje se časti drži vrijednom dokolicu ukoliko se ponajprije na nju naviklo!“²⁷ Suprotno tome, slobodan čovjek posjednik je ustrajne, neslomljive volje koji sam stvara svoje vrijednosti. Što se tiče skepticizma, Nietzsche kaže: „Vi se pak, ako vas doista vaša vjera čini blaženima, također blaženo i ponašajte! Vaša su lica uvijek bila štetnija vašoj vjeri nego vaši razlozi! Kad bi sva radosna vijest vaše Biblije bila vama napisana na licu, tad ne biste trebali tako tvrdoglavo zahtijevati vjerovanje u autoritet te knjige: vaše riječi, vaši čini trebali bi Bibliju neprestano činiti suvišnom, putem vas bi trebala neprestano nastajati jedna nova Biblija! No tako se sva vaša apologija kršćanstva korijeni u vašem nekršćanstvu; vašom obranom pišete vi svoju vlastitu optužnicu.“²⁸ Nietzsche, kao ateist, veliki protivnik i kritičar kršćanstva zastupa filozofe kao slobodne duhove za koje kaže da su jedini pravi i sposobni slijediti vlastite instinkte, a ne se pokoravati nametnutim idealima kršćanstva koji su nečisti.

²⁷ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 41

²⁸ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 43

4. Kritika morala

S gledišta kršćanskog morala, Nietzsche je predstavnik nemoralnosti. Protivi se etičkim normama tadašnjeg modernog europskog čovjeka jer uz kršćanstvo, moral je također izvor nihilizma u Europi. On se nadovezuje na pojam grčkog morala u suprotnosti s europskim kršćanskim moralom. Naime, Nietzsche navodi kritiku kršćanskih moralnih vrijednosti jer taj moral negira naš ovozemaljski svijet, tj. vladajući kršćanski moral obezvređuje našu zemaljsku zbilju, jedini čovjekov svijet kao probitak stada i moralne vrijednosti nametnute kao vladajuće suprotno čovjeku i svijetu.²⁹ Cjelokupni europski moral ima za cilj iskorjenjivanje moralnih stavova te je ujedno predstavnik morala stada, tj. morala osrednjih, uzgojenih životinja koje su ograničene i lišene mogućnosti razvitka. Takav moral stada ili moral slabića čiji je odraz kršćanstvo nastojalo je ovjekovječiti moralna načela onih manje vrijednih, dok suprotno njima, moral jakih pojedinaca je moral plemenitijih i boljih koji su jedini nositelji i otkrivači novih vrijednosti. Moral slabića je robovlasnički i reakcija je vladajućem moralu viših ljudi, tj. moralu gospodara. To je moral koji šteti razvoju ljudi i njihovim vrijednostima, dok viši ljudi slijede unutarnji zakon, a ne moral mase i moralna vrednovanja stada. Viši ljudi su oni koji govore „da“ budućnosti i životu te nove vrijednosti pronalaze unutar sebe. Moral slabih određuje se dvama pojmovima, dobro koje označava savjesnost, dobročinstvo, pobožnost, suzdržanost i pokornost, dok pojam zla označava ovozemaljsko, surovo i sebično. Upravo takvi ljudi „jednaki su pred Bogom“ jer su jedinstveni u religiji sažaljenja, u suosjećanju. Njihovo postojanje važno je zbog postojanja zajednice te straha od bližnjeg koji stvara nove perspektive moralnog vjerovanja čime stari sustav gubi na vrijednosti. Temelj za taj strah od slobodnog mišljenja, skepticizma, odmaka od starih navika, običaja i tradicionalnog sustava vrijednosti je upravo taj moral jer kroz sustav kažnjavanja dolazi se do boli što u ljudima stvara osjećaj straha. Razlog tome moralne su vrijednosti koje je kršćanstvo postavilo u kojima je izvrnuto dobro i zlo te je prouzročilo nastanak nihilizma u Europi bez cilja, sustava vrijednosti i mogućnosti napretka kao što su to Grci imali. Jedina nada novi su filozofi koji su sposobni čovjeka poučiti budućnosti kao njegovoj slobodnoj volji te ga izbaviti iz te zajednice u kojoj je doveden do savršeno uzgojene životinje.

Moral je potreban čovjeku da bi se očuvale zajednice i kako ne bi došlo do njihovog uništenja. Ono kao najviši zakon postoji u glavama pojedinaca i pojedinih zajednica što je

²⁹ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 22

neprirodno jer se mora uništiti stari tradicionalni moral da bi se oslobodio život. Za Nietzschea jak čovjek upravo je onaj zreo i slobodan klasičan tip dosegnut u predsokratovskoj grčkoj kulturi.³⁰ Moderan čovjek za Nietzschea je dekadencija čovjeka, on ne prihvaća dobrog modernog čovjeka jer je to osrednje, prosječno, poželjno. Time kritika morala i prevrednovanje vrijednosti Nietzsche je započeo izvanmoralno razdoblje čime dokazuje kako moral u tradicionalnom smislu počiva ustvari na nemoralnim sredstvima. Čitav moral počeo je na vjeri u Boga što susrećemo kod Platona gdje bog okreće istinu u sve lažno. Stoga, prirodno postojanje elite koja prevladava nihilizam i najavljuje rođenje nadčovjeka jedino je potrebno kako bi se zaustavila ta dekadencija i omogućio razvoj jer: „Kršćanski je moral oblikovao »dobrog čovjeka«, a on je za Nietzschea »idealna roba«.“³¹ Krepost jakih je sve što unaprjeđuje život jer bit života je prisvajanje, povreda, svladavanje slabijeg, nadmetanje vlastitog oblika života. Suprotno tome, sve što nastaje iz slabosti je zlo. Pri tome Nietzsche misli na prosječnost i osrednjost kao moral svijesti, samilosti i pravednosti koji je moral slabih bića. Idealna moral znači sakrivanje stvarnosti, suprotnost zbilji čovjeka. Zbog toga, za etičku koncepciju važno je razrušiti hijerarhiju starih moralnih vrijednosti tako što se Nietzsche odriče apsolutne transcendentne moralne vrijednosti čime poništava njenu metafizičnost. Kako bi upotpunio nihilizam, Nietzsche uvodi novi pojam *Bog je mrtav* čime je obilježio povijesno nastalu veliku prekretnicu za cijelo čovječanstvo, ali i za daljnju budućnost jer je potrebno prevladati tradicionalne poglede na moral povezan s Bogom i kršćanstvom, a nastavlja svoju filozofiju uvođenjem pojma nadčovjeka.

³⁰ Usp. Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 108

³¹ Jelkić, V., *Nietzsche: povratak vlastitosti*, str. 108

5. Bog je mrtav

Pojam Boga, kao što je to već navedeno u prethodnom poglavlju, za Nietzschea predstavlja pojam kršćanskog Boga. To podrazumijeva i pojmove cjelokupnog kršćanstva, religiju modernog zapadnog europskog društva i sustav vrijednosti koji je potreban srušiti jer sputava razvoj i napredak cjelokupnog čovječanstva. Iako je pojam *Bog je mrtav* prije Nietzschea uveo Hegel u svom djelu *Fenomenologija duha*, nije isto pojašnjenje tog pojma. Kod Hegela taj se pojam odnosi na uzdignuće duha na razinu mislećeg subjekta, dok kod Nietzschea označava povijesni događaj koji je odgovor na krizu čovječanstva zatočenog u nihilizmu. To je zaokret modernog europskog čovjeka u kojem ga se oslobađa religije, morala i tradicionalnih vrijednosti koje mu je kršćanstvo nametnulo. Kršćanska religija oblikovala je čovjeka, društvo i civilizaciju i time stvorila savršenu životinju, tj. stado neprijateljskog stava prema životu. Pri tome čovjek, oslabljen i bolestan, izmanipuliran, s nametnutim i izvrnutim vrijednostima što je dobro, a što loše, okreće se k Bogu. Čovjek se uzda u Boga kako bi zadobio osjećaj punine i snage koja mu pruža spokoj, dok, „S druge strane je Krist, kojeg mi hoćemo jednom zamisliti kao najtoplije srce, promicao zaglupljavanje ljudi, postavio se na stranu duhovno siromašnih i sprječavao stvaranje najvišeg intelekta, i to je bilo sasvim konzekventno.“³² Kao što Nietzsche tvrdi, kršćanski Bog je bog bolesnih, Bog koji promiče proturječje života, neprijateljstvo prema životu i volji za životom. Na taj način provodio se nihilizam jer se naginjalo prema Ničemu i štovalo se ništavilo koje je proglašavano svetim jer Bog kao autoritet i nadmoćna sila je onaj koji zahtijeva poslušnost. Također, on je svevišnji bog koji određuje moral pa time i kazne i nagrade. Naime, navedeni osjećaj dugovanja prema Bogu rastao je kroz tisućljeća, a njegov uspon danas kao najvišeg autoriteta, donio je sa sobom i osjećaj krivnje i dužnosti što Nietzsche kritizira u pogledu na cijelo kršćanstvo .

U pogledu na imaginarno, Bog kao i čitavo područje morala i religije pripadaju pojmu imaginarnih uzroka koja su uvjetovana neprijateljskim bićima, npr. zlim duhovima kao slučaju pogrešnog smatranja histeričnih žena vješticama. Imaginarni uzroci uvjetovani su djelovanjima koja se ne odobravaju poput osjećaja grijeha kako bi se uvijek mogao pronaći razlog za nezadovoljstvo te poput kazne nametnuo osjećaj grižnje savjesti i odgovornosti za učinjeno. Za kažnjavanje u kršćanstvu služila su osjetila i afekti. S druge

³² Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 150

strane, isto tako, uzdanje u Boga proizlazilo je iz "dobrih djela" uvjetovana vjerovanjem i ljubavlju te se nagrađuju iako samo prividno.³³

Što se tiče imaginarnosti, postoje različite vrste:

1. imaginarni uzroci (Bog, duša, ja, duh, slobodna volja)
2. imaginarne posljedice (grijech, izbavljenje, milost, kazna, oprost od grijeha)
3. imaginarna bića (Bog, duhovi, duše)
4. imaginarne prirodne znanosti (antropocentrična znanost bez prirodnih uzroka)
5. imaginarna psihologija (kajanje, grižnja savjesti, iskušavanje đavla, Božja blizina)
6. imaginarna teologija (kraljevstvo božje, posljednji sud, vječni život)
= svijet fikcije³⁴

Stoga, kaže Nietzsche: „čim imaginiramo nekoga tko je odgovoran što smo takvi i takvi itd. (bog, priroda), dakle mu pridodajemo kao namjeru našu egzistenciju, našu sreću i bijedu, u sebi kvarimo nevinost bivanja. Tad imamo nekog tko putem nas i s nama hoće nešto postići.“³⁵ Prema tome, postoje četiri velike zablude koje se usko povezuju s kršćanstvom:

1. Zabluda zamjene uzroka i učinka
2. Zabluda lažne uzročnosti
3. Zabluda imaginarnih uzroka
4. Zabluda o slobodnoj volji

Zabluda zamjene uzroka i učinka koju i sam Nietzsche naziva „izopačenošću uma“ je zabluda u kojoj uzrok ne može biti učinak niti učinak može biti uzrokom. Potrebno ih je međusobno razlikovati jer se istina zamjenjuje vjerom da je nešto istinito. Zabluda lažne uzročnosti započinje problemom da već unaprijed znamo što je uzrok te time nastaje lažno i krivo vjerovanje. Zabluda imaginarnih uzroka jest zabluda koja se nadovezuje na zabludu o lažnoj uzročnosti, a ovog puta to se odnosi na Boga koji je imaginaran. Zabluda o slobodnoj

³³Nietzsche, F., *Antikrist*, Str. 33 i 34

³⁴ Usp. Nietzsche, F., *Antikrist*, str. 23

³⁵ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 273

volji jest ona zabluda koju su osmislili teolozi želeći nam prividno dati slobodnu volju kako bi mogli uvesti odgovornost za određene izbore i kažnjavanje istih.

Što se tiče promicanja i zagovaranja kršćanske religije, glavnu riječ nose svećenici. Nietzsche za kršćanske svećenike kaže da se takva osoba smatra višom vrstom čovjeka, profesionalnim odricateljem, klevetnikom, trovateljem života, zagovarateljem ničega i negiranja istine. On određuje što je istinito, a što je lažno izvrnuvši te pojmove pri tome stvarajući lažan svijet. Kao što Nietzsche kaže u svom djelu: „Vjerovanje je već postalo javno da se svećenički način vrednovanje može odvojiti od viteško-aristokratskog i dalje se razviti u njegovu suprotnost. Za to ima povoda naročito kad se svećenička i ratnička kasta ljubomorno suprotstavljaju jedna drugoj i kad se ne mogu složiti oko toga kojoj pripada prvenstvo. Viteško-aristokratski vrijednosni sudovi imaju za pretpostavku moćnu tjelesnost, cvatuće, bogato, čak prebujno zdravlje, računajući tu i tamo ono što uvjetuje njegovo održanje: rat, pustolovinu, lov, ples, borbene igre i uopće sve što uključuje snažno, slobodno, vedro djelovanje. Svećeničko-otmjeni način vrednovanja ima, vidjeli smo, druge pretpostavke: loše za njega radi li se o ratu! Svećenici su, kao što je znano, najzločestiji neprijatelji, a zašto? Zato što su najmoćniji.“³⁶ Prema Nietzscheu, svećenici su delikatne (osjetljive) životinje koje lakše preziru nego što mrze, koriste se lažnim znanjem, a nude moralno popravljanje dobrog čovjeka kako bi ga uništili, onesposobili i time stvorili njegovu ovisnost o religiji i svećeniku. Mudro iskorištavaju i navode vjernike na pokoravanje i vjerovanje u sustav vrijednosti koji je sve samo ne sustav vrijednosti koje su potrebne individui za rast i razvoj.

Kada se govori o kršćanskim vjernicima, ti ljudi su neuspješni i slabi ljudi, uzgojeni tip životinje u krdu zbog čega je: „Kršćanstvo je stalo na stranu slabih, niskih, neuspješnih, od oprečnosti s instinktima za održanje jakog života stvorilo je ideal; iskvarilo nam je um i duhovno najjačih priroda poučavajući da najviše vrijednosti duhovnosti treba smatrati grešnima, varavima, iskušenjima.“³⁷ Naime, kako Nietzsche tvrdi, kršćanstvu su dragi osrednji, bolesni i slabi ljudi, tj. vjernici koji su ovisni o Bogu i svećeniku, propovijedima, lažnim pravilima, dogmama i normama ponašanja u kojima je sve lažno, nemoralno i vodi ničemu. Zbog toga, u pogledu na bolesne, kaže Nietzsche „Vjerovanje u bolest je kao sama bolest. – Tek je kršćanstvo naslikalo vraga na zid svijeta; tek je kršćanstvo na svijet donijelo grijeh. Vjerovanje u lijek, koji je ono protiv toga ponudilo, otada je postepeno uzdrnavano

³⁶ Nietzsche, F., *Antikrist*, str. 29 i 30

³⁷ Nietzsche, F., *Antikrist*, str. 10

do u svoje najdublje korijenje: ali još uvijek postoji vjerovanje u bolest, vjerovanje koje je ono naučavalo, propovijedalo i naokolo širilo.³⁸ Prema tome, za kršćanstvo samo bijedni ljudi su dobri, siromašni, nemoćni, oni ljudi iz nižih slojeva, pobožni, paćenici, bolesni i ružni jer su takvi Bogu ugodni. Za te ljude postoji blaženstvo, dok za druge koji su moćni, zli, pohlepni i bezbožni su nesretni te za njih nema i ne postoji spas. Tom manipulacijom, kršćanstvo stječe moć u svom carstvu nad patnicima. Stoga, da se zaključiti da su i sami svećenici koji propovijedaju jednu takvu lažnu religiju također bolesni. U suprotnom ne bi bili u mogućnosti manipulirati i razumjeti, a ni dovesti dobrog čovjeka na takav put, što je potkrijepljeno citatom: „Onaj tko propovijeda takvu religiju i moral, mora i sam biti bolestan i blizak bolesnima kako bi ih razumio, ali mora biti i jak, mora biti gospodar nad sobom više nego nad drugima, zdrav i sitan naočito u pogledu svoje volje za moć, da bi imao povjerenje i strah bolesnih, da bi im mogao biti uporištem, obranom, osloncem, prisilom, nadzornikom, tiraninom, bogom. On ih mora braniti, mora štiti svoje stado – od koga? Od zdravih, nema sumnje, također od zavisti spram zdravih.“³⁹ Psihološki gledano, Nietzsche za takvu religiju poput kršćanstva kaže da stvara osjećaj straha ujedno s osjećajem radosti pred Bogom kao što je npr. bolesnima dovoljan osjećaj zdravlja da vjeruju u Boga, u njegovu blizinu da bi se osjećali sigurno i zaštićeno. Može se zaključiti da su zdravi ljudi opasnost za vjernike i svećenike jer su intuitivni, sumnjaju, skeptični su i imaju mogućnost navesti ljude na promišljanje vlastitom glavom. Sposobni su odmaknuti se od podređenosti autoritetu, u ovom slučaju Bogu, i lažima o kažnjavanju i osuđivanju te sami postaviti svoje vrijednosti za sebe, ozdraviti i oporaviti se od takve patnje i nesretnog života koji ne vodi ničemu, tj. vodi jedino u nihilizam.

Stoga Nietzsche, stavljajući u prvi plan svoje filozofije individu, slobodnog duha, uništava temelje cijele metafizike o čemu govori i Heidegger nazivajući to “*smrću metafizike*“. Čovjek koji je bio ovisan o Bogu i kojemu je Bog predstavljao zaštitu, sada bez Boga osjeća konačnost svijeta, strah, napuštenost, osamljenost, izgubljenost, besmisao, smrt i zapada u Ništa, tj. u nihilizam, besmisao svega jer je izgubio nit vodilju. Tim činom ukidanja metafizike, pri čemu se misli na Platonovu i kršćansku u kojoj je okosnica bio idealan, vječan, a time i nedohvatljiv te svet Bog kao oličenje spasa i blaženog života, Nietzsche je vratio mogućnost osjetilne spoznaje u ovozemaljski svijet koji je prolazan i promjenjiv. U djelu *Tako je govorio Zaratustra*, Nietzsche navodi da je Zaratustra protiv

³⁸ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 189

³⁹ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 144

apsoluta koji kao takav nije apsolutan, a to označava njegovu protivnost sustavu ideala koji je lažan, izmišljen, nesavršen i nemoralan. Zbog toga Bog je morao umrijeti jer nije postojala mogućnost napretka i razvoja. Prema tome, pojam *Bog je mrtav* označava Boga koji je dio misaone čovjekove konstrukcije, a to znači da smrt Boga označava i smrt ljudi jer je kako kaže Nietzsche „...“Bog je mrtav; od svoje je samilosti prema ljudima umro bog.“⁴⁰ Boga su ubili ljudi svojim odnosom spram bitka, zaostalosti, nerazvitkom, zatupljenosti kršćanstvom i lažnim sustavom vrijednosti i morala. Oni su ga ubili svojom patnjom, izgubljenosti, nihilizmom i samilošću. Naime, smrću kršćanskog Boga, spašena je cijela zapadna civilizacija od propasti. S druge strane, postavljena je temeljna mogućnost za stvaranje aktivnog nihilizma i izlazak iz pasivnog čime se stvara mogućnost afirmacije cjelokupnog života i uspostavljanja novog sustava vrijednosti. Iako je Bog mrtav, pa time i stari sustav vrijednosti te označena smrt metafizike, ostaju sjene Boga kao posljedice vjere u kršćanskog Boga koje je potrebno prevladati kao što doznajemo iz djela *Radosna znanost*: „Bog je mrtav: ali za ljudski rod, kakav već jest, možda će još tisućljećima postojati špilje u kojima će se pokazivati njegovu sjenu. A mi – mi moramo nadvladati još i njegovu sjenu!“⁴¹ Tim pojmom *Bog je mrtav* kršćanstvo je uzdrmano do temelja, a vjera u Boga srušena je čime dolazimo do novog pojma koji Nietzsche uvodi da čovjek ne bi ostao u stanju nihilizma, a to je Nadčovjek čime stvaramo novu metafiziku u kojoj se rješavamo patnje, umora, nemoći, osrednjosti i boli. Nadčovjeka povezujemo sa smrću Boga nakon kojeg nam ostaje svijet i život bez smisla, nade, razvoja i razvitka čime je uništeno cijelo moderno zapadno europsko čovječanstvo, a samim time i kultura. O tome piše Nietzsche u svom djelu *Tako je govorio Zarathustra*, navodeći metaforu o tri preobrazbe duha, a to su:

1. deva
2. lav
3. dijete

Time Nietzsche započinje svoj govor o Nadčovjeku i uspostave nove metafizike za bolju budućnost modernog čovjeka.

⁴⁰ Nietzsche, F., *Sumrak idola*, str. 83

⁴¹ Nietzsche, F., *Radosna znanost*, str. 97

5.1. Nadčovjek

Pričom o tri preobrazbe duha u djelu *Tako je govorio Zaratustra*, Nietzsche uvodi pojam Nadčovjeka. Prema navedenoj priči, deva je ona koja nosi najteži teret i osjeća strahopoštovanje prema gospodaru. Druga preobrazba duha je lav koji je po svojoj osobnosti gospodar i koji u sebi posjeduje slobodu za novo stvaranje što je vidljivo iz citata: „Sebi prisvojiti pravo na nove vrijednosti – to je najstrašnije prisvajanje za duh koji je voljan da nosi i koji je pun strahopoštovanja.“⁴² Treća, ujedno i posljednja preobrazba duha je dijete koje u svojoj osobnosti nosi nevinost i zaborav, ali također ga obilježavaju igra i stvaralaštvo što kod Nietzschea nalazimo pod pojmom vječnog kotača koji se okreće, tj. vječno novo stvaranje. Time Nietzsche stvara mostove od životinje i čovjeka do nadčovjeka. Također to pokrepljuje govoreći da je čovjek nešto što mora biti prevladano i da kršćanstvo i njeni idoli trebaju prestati jer ono je “najhladnije od svih nemani“.⁴³ Kršćanstvo je prepuno laži, obmane, uništavatelja i krađe čime je jednaka volji za smrću. To je mjesto gdje se polagano samoubojstvo naziva životom što potkrepljuje riječima: „Tek ondje gdje prestaje država, počinje čovjek koji nije suvišan: tu počinje pjesma onog koji je nužan, pjesma neponovljiva i nezamjenjiva.“⁴⁴ Ljudi slabo razumiju što je veliko i veličaju pogrešne stvari, a prema Nietzscheu to je ono stvaralačko, ono dionizijsko. Procjenjivanjem se stvaraju vrijednosti, a prema Nietzscheu stvoritelji su:

1. narod koji je jednak stadu
2. ja kao najmlađi stvoritelj koji donosi propast narodu

Stvaranje je veliki spas od patnje i olakšanje života, a da bi stvoritelji postojali, nužno mora postojati patnja i mnoge promjene. Stoga, stvaralačka volja je ona koja donosi radost u život i oslobađa nas stare tradicije. U ovom slučaju ona oslobađa od kršćanskih vrijednosti koje su nametnute. Spasitelj je upravo Nadčovjek, onaj koji nadilazi čovjeka samog, koji je jaka i osebujna ličnost, individua. Nietzsche zagovara antropološko stajalište kojemu je polazište individuum, tj. individualizam kojemu je ideal jačina i osebujnost pojedinca. Jačina leži u tome da se održi, a osebujnost da se on kao posebnost očituje i razvije. On traži slobodu individuuma koju može ostvariti samo “s one strane dobra i zla“. Prema tome, kao što kažu Kešina i Vučetić: „Nadčovjek, pak, predstavlja krajnju radikalizaciju sebeutemeljenja onkraj

⁴² Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 24

⁴³ Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 45

⁴⁴ Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 46

svakog “bića o sebi“ koje jest, jer on nije, tek treba doći i izdržati teret vječnog vraćanja, praćenog snažnim izrazom gađenja – ontičkog – prema metafizičkoj stabilnosti čovjeka.⁴⁵ Prema Nietzscheu, kao što je vidljivo, čovjek nije predmet već nešto što je potrebno preoblikovati. Stoga, kao individua, nadčovjek sam sebe utemeljuje i određuje, a svoje bivanje temelji na spoznaji, a njegova bit je u volji za moć. Pri tome se misli na volju za životom koja je stvaralačka i slobodna. Za to su nam potrebni slobodni duhovi, oslobođeni od navika, tradicije, religije, običaja i starog sustava vrijednosti. Zbog toga, nadčovjek je nakon smrti Boga i rušenja lažnih vrijednosti postavio temelje za novi sustav vrijednosti.

Život i njegovo unaprjeđenje glavni je smisao za čovjeka, a ne iscrpljivanje kao što je kršćanstvo napravilo i time uništilo cijelu civilizaciju. Jedino nadčovjek ima moć kroz duhovne vrijednosti stvoriti kulturu. U ideji nadčovjeka leži rješenje i smisao čovjeka. Život bez Boga traga za rješenjem, novim moralnim vrijednostima, tj. prevrednovanjem starih vrijednosti gdje se događa odbijanje osrednjosti, patnje, kažnjavanja, osjećaja duga, ništavnosti i iscrpljenosti koje su vodile u nihilizam. Nietzsche time ne govori o popravku čovjeka, već o njegovom nadvladavanju, nadilaženju gdje je potreban duhovni uzgoj čovjeka, promjena perspektive cjelokupnog života što je navedeno u citatu: „Ako se hoćete visoko uspeti, potrebne su vam vlastite noge! Ne dajte se uvis nositi, ne sjedajte na tuđa leđa i glavu! A ti si se bio popeo na konja? I sad jašeš hitro gore k svome cilju? Pa dobro, prijatelju moj! Ali tvoja šepava noga sjedi također zajedno s tobom na konju. A ti kad dođeš do svog cilja, kad skočiš sa svog konja: upravo ćeš se tu na tvojoj visini, ti viši čovječe – spotaknuti!“⁴⁶ To je moguće samoodgojem, individualnim radom na sebi te afirmacijom života. Afirmacija života podrazumijeva cjelinu i nužnost te prihvatanje i poštivanje života. Jedino nadčovjek sposoban je prihvatiti prošlost, život i njegovo stalno vraćanje kao što i Kešina i Vučetić u članku *Metafizičnost čovjeka i ontičnost nadčovjeka* tvrde da čovjek živi u linearnom konceptu vremena, a Nadčovjek biva unutar cikličnog koncepta vremena. Time bivanje jednoga ne isključuje bivanje drugoga. Nietzsche to naziva pojmom amor fati ili ljubav prema sudbini i njejoj nužnosti. Tek tada, prilikom prihvatanja vlastite sudbine i života, i onog dobrog i onog lošeg u životu, nadčovjek je sposoban stvoriti novi sustav vrijednosti, tj. sposoban je stvoriti vlastite moralne vrijednosti i time prevladati tradicionalne.

⁴⁵ Kešina i Vučetić, *Metafizičnost čovjeka i ontičnost nadčovjeka*, str. 369

⁴⁶ Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 289

Nadčovjek kao pojam novog čovjeka potreban je za prevladavanje nihilističke krize i s ciljem stvaranja novog sustava vrijednosti kako bi cijelo čovječanstvo imalo bolju budućnost s mogućnošću napretka i razvoja. Nadčovjek je za Nietzschea jedinstvo apolonskog i dionizijskog gledišta života u kojemu vlada sklad i ravnoteža za boljim sutra. Također, u Nadčovjeku se vidi treći dio duhovne preobrazbe, tj. dijete, u kojemu se vidi volja za životom, vječno stvaralaštvo novoga kroz igru, slobodu, nesputanost i kreativnost. Kako bi se to postiglo, potrebno je nadvladati metafizičnost čovjeka, odgojiti ga prema istinskim vrijednostima novog sustava vrijednosti, prihvaćanju života i govorenju „da“ životu. Time bi se vratili duhovnosti, časti, ponosu, otmjenosti, radosti i sreći, vrijednostima starih Grka kojima stremi Nietzsche.

5. Prevrednovanje vrijednosti

Od stare Grčke koja je bila otmjena, sretnija i strastvena, u kojoj su se ideali uzdizali, štovali i obožavali pa sve do kršćanstva gdje je vidljiva dekadencija i propast svega što je stara Grčka slavila, kršćanstvo i njen moral uništili su svijet pridobivši ga svojim lažima. Isto to kršćanstvo izvrnilo je sve vrijednosti te ih nametnulo čovječanstvu u nadi kako će se svjetina držati navedenih načela. Te lažne vrijednosti u kojima je izvrnuto što je dobro, a što zlo potrebno je prevrednovati. Čovjek odgajan putem kršćanske religije i moralnosti doveden je do samog dna da uništi samoga sebe. To je čovjek koji je prepun grižnje savjesti, ljutnje, bijesa, ogorčenosti, oslabljen i jadan. Tako uzgojena životinja dovedena do osrednjosti kojom se može manipulirati lažima, savršena je bila kršćanstvu. Negiranje života te uvjerenja u sustav Božjeg kažnjavanja i nagrađivanja bila su sredstva kojim se kršćanstvo služilo da se tako strogo uzgojena životinja ne bi usudila izdići iznad čopora i počela razmišljati svojom glavom. Čovjeku je potrebno vratiti realne, ovozemaljske vrijednosti, a to rušenjem starog sustava vrijednosti, označava prevrednovanje vrijednosti. Kao što Nietzsche kaže u djelu *Volja za moć*: „prevrednovati vrijednosti – što bi to bilo? Opstojati moraju sva spontana gibanja, nova, buduća, snažnija: samo što još stoje pod krivim imenima i procjenama te još nisu postala svjesna samih sebe.“⁴⁷ Moderni europski čovjek je ološ i ne zna što je veliko, a što malo kako kaže Nietzsche jer daleko od sajma i počasti zbiva se sve ono veliko, tamo žive pronalazači novih vrijednosti.⁴⁸ Vrlo teško je otrgnuti se iz tog sustava starih vrijednosti i provesti samoodgoj kako bi čovjek kao individua ostvario mogućnosti za bolji život, rast, razvoj i napredak. Kršćanstvo je vodilo nihilizmu, dekadenciji zbog čega je bila nužna smrt kršćanskog Boga i uvođenje Nadčovjeka koji kao superčovjek rješava cijelu situaciju. Nihilizam je dodatno doveo čovjeka do težnje prema Ničemu, prema nijekanju života i volji za smrću. No, novi čovjek, Nadčovjek, slobodna i jaka individua, iz sebe, volje za moći, stvorio je potrebu za novim sustavom vrijednosti, novom metafizikom. Vrijednosti su temelj odgoja koji je nužno potreban čovjeku da se izgradi. Kao što Nietzsche kaže: „Bolje je doista živjeti i među samotnicima i kozarima nego s našom, pozlaćenom, lažno naperlitom svjetinom – nazivala ona sebe i "dобрим društvom". – nazivala se i "plemstvom". Ali tu je sve lažno i lijeno, a prije svega takva im je i krv, zbog starih zlih bolesti i još lošijih vidara.“⁴⁹ Ta osamljenost izražena je u liku Zaratustre kod Nietzschea jer

⁴⁷ Nietzsche, F., *Volja za moć*, str. 468

⁴⁸ Usp. Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 47

⁴⁹ Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 223

kako kaže, vrijednost stvari mjeri se prema užitku i boli što je vrlo površno, a ono duhovno i osjetilno zanemareno je još od Sokratovog doba. Taj povijesni čin uvođenja racionalnosti, doveo je do dekadencije, nihilizma i uništenja čovječanstva. Zato Nietzsche putem Nadčovjeka utemeljuje novu grčku kulturu, kulturu viših Grka s mnoštvom raznovrsnih individua u kojoj je narod lišen jednog sustava vjerovanja. Jedini otkrivači i stvoritelji novih vrijednosti slobodni su duhovi, lišeni tradicije, religije i svih loših stvari koje se vežu uz kršćanstvo i moral. Ti stvaratelji su filozofi jer su oni jedini gospodari svojih vrlina, obogaćeni voljom za životom, slobodni, skeptični, intuitivni i sposobni uživati u neprestanom novom neograničenom kreativnom stvaralaštvu.

7. Volja za moć i vječno vraćanje

Volja kao pojam u svijetu i društvu označava moć, veličinu, snagu. Pri tome se misli na ostvarivanje moći kroz igre moći gdje onaj tko je "jači (slabijeg) tlači". Njena uloga važna je u uređenju društva i društvene hijerarhije u svijetu kao što je vidljivo iz citata: „Koliko god dobit i taština, kako pojedinca tako i naroda, imale udjela u velikoj politici: najsilovitija voda koja je tjera naprijed jest *potreba za osjećajem moći*.“⁵⁰ Tako visoki stupanj moći dovodi čovjeka do nemoralnosti jer se štiju velike stvari i veliki ljudi, koje Nietzsche naziva „svećanim lakrdijašima“, a koji nemaju/ne posjeduju vrijednosti i kvalitetu, osim sjajne vanjštine koja zavarava. Upravo na ovaj način Nietzsche pojam volje za moći nije tako pojašnjavao. Pojam volje za moći kod Nietzschea označava volju za životom, ono samo htjenje u nama koje nas vodi samoprevladavanju. To označava pokoravanje sebi, preuzimanje odgovornosti za sebe i svoj život sa željom da se dovedemo u sklad, da neprestano rastemo, napredujemo i razvijamo se u bolje osobe. Kroz taj Nietzscheov voluntarizam iz kojeg proizlazi njegova filozofija života, vidljivo je kako je za njega volja ona koja sve pokreće u životu. Volja je temelj života i ostvaruje prevladavanje čovjeka, prevrednovanje starih vrijednosti te omogućava potpunu afirmaciju života što i sam Nietzsche kaže u svom djelu *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka* kako se stvara novi osjećaj života, onaj tragični u grčkoj tragediji jer se u njemu najsnažnije afirmira život u prihvaćanju smrti kao propasti onog pojedinačnog u vječnom ponovnom uzdizanju života.⁵¹

U umjetnikovu životu, kao i kod Nadčovjeka, volja za moć izražena je kroz stvaralaštvo, kroz treću duhovnu fazu – djeteta, kroz dionizijsku tendenciju života. Stoga, nemoguće je odupirati joj se jer označava nagon/težnju za novim stvaranjem i smislom života. Prema tome, volja za moć nije samo svrha već je i sredstvo života zbog svoje stvaralačke snage i moći. Volja zajedno sa životnim elanom i oslobađajućom karakteristikom, daje životu vrijednost.

Po pitanju slobodne volje, u kršćanstvu u kojemu je omogućen slobodan izbor, ali na vrlo okrutan način da se čovjeka zbog vlastitog slobodnog izbora može kažnjavati, ponižavati i uništavati, gubi se značaj slobode koji nije slobodan već ograničen i unaprijed određen. Kod Nietzschea, slobodna volja znači slobodan način djelovanja kao neprestano prevladavanje sebe samih. Osim toga, volja je interpretacijska. S gledišta slobodnog izbora,

⁵⁰ Nietzsche, F., *Volja za moć*, 2006, str. 114

⁵¹ Usp. Nietzsche, F., *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, str. 25

svaki čovjek je individua koja sa svojeg gledišta opisuje svijet oko sebe. Takva interpretacija posjeduje snagu moći bilo slabu, bilo jaku.

Uz pojam volje za moći ili volje za životom povezuje se pojam kotača koji se vječno okreće. Pojam vječnog vraćanja, tj. vječnog povratka svih stvari jednako je kao dobro i kao zlo koje se također tako neprestano vraća pa se čovjek tome mora prilagoditi kao što je to vidljivo kod Nadčovjeka kroz pojam amor fati ili ljubav prema sudbini. Potrebno je zavoljeti vlastitu sudbinu i snagom vlastite volje ju prevladati. Ljubav prema sudbini znači živjeti u sadašnjosti, ali i prihvatiti prošlost i njenu mogućnost ostvarenja u budućnosti. Kao što je to prije rečeno, svijet obilježava kružno, ciklično gibanje u kojem se sve stvari, pojave vraćaju i vrte u krug, gdje je prisutna kozmologija u kojoj se sve iznova gradi i propada. Iz tog razloga, svijet prema Nietzscheu obilježava pojam vječnosti gdje nepromjenjiva prošlost ima potencijalnu mogućnosti pojave i vraćanja u budućnosti kao što je zapisano u citatima: „Sve ide i sve se vraća; vječno se okreće kotač bitka. Sve umire, sve opet procvjetava, vječno trči godina bitka.“...„Sve se slama, sve se opet slaže; vječno se gradi ista kuća bitka. Sve se rastaje i sve se opet sastaje; vječno je sebi vjeran krug bitka.“⁵²

⁵² Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, str. 200

8. Slobodni duhovi

Pojam slobodnog duha kod Nietzschea označava filozofa. Filozofi su oličenje jakih, viših ljudi s gledišta snage volje. Oni su sve opisano u Nadčovjeku - slobodni, sposobni pronaći novi sustav vrijednosti, oni su veliki ljudi, kvalitetni koje svijet treba. Kao slobodni duhovi, filozofi su u pogledu na kršćansku životinju označeni kao zločinci koji slijede neka nova pravila i sustav vrijednosti promišljajući racionalno i nelišavajući se osjetilnosti i instinkta. Snagom volje, prihvaćanjem prošlosti i u iščekivanju budućnosti bez osjećaja straha, filozofi se bore sa stvarnim životom i prihvaćanjem istine. Okrenuti prema životu donose nova pravila, nove vrijednosti potrebne za odgoj čovjeka.

Čovjeku su potrebni filozofi, tj. slobodni duhovi kao odgojitelji koji će omogućiti rast samog života. Takav odgoj donosi sa sobom pronalaženje vlastitosti i prevladavanje sebe samih. Potreban je stalni rad na sebi i na prevladavanju sebe kako bismo dobili društvo koje misli vlastitim glavama i koje se snagom volje preodgaja u jake, sposobne, samostalne ljude, a ne neslobodne životinje negativna stava prema životu i neprestanog osjećaja straha prema njemu kao što je to bilo u kršćanstvu kao što kaže i citat: „Još i danas mnogi obrazovani ljudi drže kako je pobjeda kršćanstva nad grčkom filozofijom dokaz veće istinitosti prvoga – premda je u tom slučaju samo ono grublje i nasilnije pobijedilo ono duhovnije i nježno.“⁵³ Prilikom odgoja potrebno je vratiti čovjeka čovjeku, tj. vratiti čovjeka prirodi jer tada je čovjek sposoban vratiti se osjetilnosti i instinktima što je pak potrebno za stvaralaštvo. Zbog toga su filozofi istinski ljudi koji prihvaćaju svoju sudbinu, donose društvu prevrednovane vrijednosti kako bi se odgojili snažni pojedinci potrebni današnjem čovječanstvu i društvu bez patnje i boli kao što i sam Nietzsche kaže: „Jedan zacijelo vrlo visoki stupanj obrazovanja dosegnut je kad čovjek napusti praznovjerne i religiozne pojmove i strahove te kad primjerice više ne vjeruje u mile anđelčice ili istočni grijeh i kad se odluči govora o spasenju duše.“⁵⁴

⁵³ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 56

⁵⁴ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 25

9. Nietzscheovo poimanje kulture

Pojam kulture kojim je započet ovaj rad kroz poglavlja je dublje razrađen. Na početku je bilo govora o grčkoj kulturi uz koju se vežu pojmovi plemenitost, sreća, radost, blagostanje, sklad, sve do Sokratovog doba koje je uvelo pojam racionalnosti. Sokratova racionalnost uvela je čovječanstvo u razdoblje boli i patnje. Izostanak dionizijske tendencije života pridonijelo je raspadu kulture kojoj se cijeli svijet divio. Ta grčka otmjenost i ugladenost svima je bila uzor. Uništenost jedne takve kulture značilo je ujedno i kraj jedne cijele civilizacije kao što je zapisao i Nietzsche: „Jer veličina i vrlina stare kulture je prošla, a historijsko obrazovanje nas prisiljava priznati da ona nikada više ne može zaživjeti; potrebna je nepodnošljiva tupost ili jednako nesnosan zanos da bi se to osporavalo. Ali ljudi se mogu svjesno odlučiti na to da se razvijaju u jednu novu kulturu, dok su se oni doprije razvijali nesvjesno i slučajno: danas oni mogu stvoriti bolje uvjete za nastanak ljudi, za njihovu prehranu, odgoj i obavještavanje, oni Zemlju kao cjelinu mogu gospodarstveno voditi, a snagu ljudi uopće međusobno odvagivati i upotrebljavati.“⁵⁵ Povijesno gledano, nastavak se dogodio u kršćanstvu koje je uz moral dovelo čovjeka do dekadencije, nihilizam, težnji prema negiranju života, oslabiljenosti, uništenosti i propasti. Kršćanstvo je svojim nametnutim pravilima vratilo čovjeka na položaj životinje, dobro uzgojene životinje koja ne zna misliti svojom glavom, slijepo vjeruje zadanim načelima te je okrenuta jedino prema osrednjosti i nagonu za preživljavanjem. To slijepo vjerovanje i slijedenje izokrenutih pojmova dobro i zlo gdje sve što se od čovjeka očekivalo jest da bude bolesna životinja podložna autoritetu, tj. kršćanskom Bogu koji mu utjeruje strah od grijeha i kazni. Na taj način, kršćanstvo je moglo kontrolirati mase putem “slobodne volje“, tj. neslobodne volje pri čemu je slobodan izbor uvijek bio onaj krivi zbog čega bi se ljude kažnjavalo. Stari sustav vrijednosti koje je kršćanstvo donijelo bilo je protivno prirodi, čovječanstvu i čovjeku jer je sprječavalo njegov napredak, rast i razvoj. Ono je sputavalo čovjeka na svakom koraku i umanjivalo njegovu vrijednost kao što je vidljivo iz citata: „Sva prošlost stare kulture sazdana je na nasilju, ropstvu, prevari i zabludi; ali mi kao baštinici svih tih stanja, pa čak i sraslosti sve te prošlosti ne možemo sami sebe lišiti određenja, niti smijemo htjeti iz toga izdvajati jedan određeni dio.“⁵⁶ Kršćanstvo je prema Nietzscheu, velika zabluda, lažna religija, gdje su vjernici zaslijepljeni velikim duhovima, vođeni lažnim učenjima i pogrešnim

⁵⁵ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 27 i 28

⁵⁶ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 452

shvaćanja. „Opasnost naše kulture. – Pripadamo vremenu čija je kultura u opasnosti propadanja od sredstava kulture.“⁵⁷ Iz navedenih razloga, stara kultura s moralom stada, cijenila je više zajednicu od pojedinca jer: „– Izvor običaja potječe od dvije misli: "zajednica je vrijednija od pojedinca", i "trajnoj koristi treba dati prednost pred kratkotrajnom koristi". Iz navedenog slijedi zaključak da trajnu korist zajednice treba bezuvjetno postaviti iznad koristi pojedinca, posebice iznad njegova trenutnog dobrog osjećaja, ali isto tako iznad njegove trajne koristi, pa čak i iznad njegova života nakon smrti.“⁵⁸ Kao što je vidljivo, svaka kultura, kao i razdoblje nosi svoje vrijednosti te mjerila za njih nisu ista jer ono što je cijanjeno u grčko doba kao moralno, u kršćanstvu je to nemoralno.

Stoga, potrebna je nova kultura, novo razdoblje kako bi se čovječanstvu omogućio napredak i bolje sutra, neka svjetlija budućnost jer kako kaže Nietzsche za kršćanstvo: „Ta nova svjesna kultura usmrćuje onu staru, koja je, viđena kao cjelina, vodila nesvjesni životinjski i biljni život; ona usmrćuje također i nepovjerenje spram napretka – on je moguć.“⁵⁹ Kako bi taj proces pokrenuo i pronašao rješenje izlaska iz takvog tmurnog stanja koje vode u Ništa i čija je volja usmjerena volji za smrću, Nietzsche kaže kako je potrebno prevladati masovnu kulturu kršćanstva te je to napravio na način uvođenjem pojma *Bog je mrtav*. Smrću kršćanskog Boga srušene su stare vrijednosti koje su bile temelj te religije koja počiva na lažima. Osim što je time čovjek doveden do nihilizma iz kojeg ne zna izaći, ostao je i bez Boga koji ga je ograničavao i bio jedina “svijetla točka“ u njegovom životu što je vidljivo iz citata: „Naše se doba doima nekim međustanjem: stari svjetonazori i stare kulture još su djelomice prisutne, dok one nove još nisu ukorijenjene i neuobičajene, te su stoga lišene svoje zaokruženosti i dosljednosti. Čini se kao da je sve postalo kaotično, da se ono staro izgubilo, a ono novo ne vrijedi ništa i postaje sve slabije.“⁶⁰ Nietzsche za razrješavanje nastalog filozofskog problema uvodi pojam Nadčovjeka, individuu koja se vraća prirodi, osjetilnosti i instinktima, koji teži životu sa svim njegovim historijskim poglavljima. On ljubi svoju sudbinu, prihvaća prošlost i stremlje prema budućnosti u kojoj mu je cilj ostvariti boljitak za čovječanstvo. Takva individua snagom volje ima mogućnost i snagu stvoriti novi sustav vrijednosti koji je potreban modernom europskom čovjeku da bi se preodgojio i težio prema višem i boljem. Ta težnja prema prevladavanju samog sebe putem volje prema životu vuče čovjeka prema naprijed jer je život vrijednost sama po sebi, a njegova zadaća je da je

⁵⁷ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 255

⁵⁸ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 37 i 38

⁵⁹ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 28

⁶⁰ Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 157

čovjek mora postati dostojan. Čovjek je dostojan toga jer kao individua ima u sebi dionizijsku tendenciju stalnog stvaralaštva gdje iz sebe procjenjuje nove vrijednosti i kvalitete života. Kao što je vidljivo, razdoblja kulture odgovaraju različitim klimatskim zonama. Prošla zona tropska je klima što označava silovite suprotnosti, nagle izmjene dana i noći, žega i raskoš boja, štovanje svega iznenadnog, tajanstvenog i strahovitog, hitno obrušavanje vremenskih nepogoda, posvuda raskošno prelijevanje svog obilja prirode, a u našoj kulturi, naprotiv, svijetlije, ali ipak ne i blistavo nebo, listi, prilično jednakim ostajući strah, svježina, ponekad čak i hladnoća...naša mašta je umjerena, a umjetnicima se naštetilo nedostatkom tropske (klime) kulture dok nama u pogledu na metafizičku filozofiju i religiju, samo postojanje umjerene zone kulture označava napredak.⁶¹ Takva nova kultura donosi nam mnoštvo, kao što kaže i sam Nietzsche: „Novo se doba treba smatrati sretnim u dvostrukom pogledu. U pogledu prošlosti uživamo mi sve kulture i njihove tvorevine te se hranimo najplemenitijom krvi svih vremena, - mi se još uvijek nalazimo dovoljno blizu da bi se mogli njima kratkotrajno podčiniti s ugodom i jezom i dok su prijašnje kulture uzogle uživati jedino same sebe, ne mogavši vidjeti izvan sebe...“⁶² Kako bi čovjek postao tvorcem te velike nove kulture, kao što je rečeno, potrebno mu je prevladati samog sebe, uzdići se, preuzeti odgovornost svog života i sudbine te neprestano raditi na sebi i nadilaziti svoje uspjehe. Za tako nešto stvoreni su slobodni duhovi, oni zločinci protiv kršćanstva, oni koji su sposobni razmišljati svojim glavama te kritizirati sve staro i nevaljalo. Stoga, zaključuje se da je zadaća kulture pospješiti stvaranje novih filozofa i slobodnih umjetnika kako bi čovječanstvo i europska moderna civilizacija izašla iz začaranog lažnog kruga kršćanstva koje je okovalo cijelu zapadnu Europu i šire jer današnja kultura, kultura kršćanstva nije sposobna stvoriti uvjete za odgoj i preodgoj takvih ljudi.

Kultura je potrebna čovječanstvu, ona određuje čovjeka, odgaja ga i preodgaja putem svakodnevice, običaja, tradicije i sustava vrijednosti. Kako bi se odgojio jedan takav slobodan čovjek, potrebna je nova kultura s novim sustavom vrijednosti koja ga ne sputava u njegovu rastu i razvoju već ona koja ga tjera prema naprijed, koja ga kako Nietzsche kaže, čini većim, jačim, slobodnim, nesputanim, voljnim, radosnim, sretnim, višim čovjekom koji zna što je dobro, a što zlo bez da ga se kažnjava zbog slobodnog izbora, da mu se to nameće ili da ga se nekim višim pojmom, poput kršćanskog Boga prisiljava na uništavanje. Danas su svijetu potrebni takvi ljudi kakve Nietzsche priželjkuje - filozofi, slobodni duhovi vođeni

⁶¹ Usp. Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, str. 151

⁶² Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko* - 2. svezak, str. 75

voljom za životom. Jedino takvi ljudi su u mogućnosti, svaki za sebe, na svoj način pridonijeti svijetu prvenstveno svojim preodgojem, a zatim i odgojem drugih oko sebe. Nema potrebe za životom u zajednici u kojoj su svi isti, beživotni, jadni, bolesni i gdje je ne samo volja za životom, već i sam život ubijen i besmislen.

Zaključak

U ovom radu analizirana su najvažnija pitanja filozofskih misli njemačkog filozofa Friedricha Nietzschea, pri čemu je stečen bolji uvid u njegove suvremene filozofske ideje vezane uz društvo i kulturu. S obzirom da je Nietzsche bio veliki ljubitelj grčke filologije, rad je započet s pojmovima grčke kulture kao jedine prave kulture. Pojam prave kulture odnosi se na razdoblje prije Sokrata kada su ljudi bivali slobodni i neograničeni. Dolaskom Sokrata uveden je pojam racionalnosti te je samim time ukinuto i uništeno stvaralaštvo. To stvaralaštvo, tj. dionizijska tendencija važna je i proteže se kroz cijelu filozofiju života kod Nietzschea. Uništenjem nje, osim što je uništeno stvaralaštvo čovjeka, on je doveden do vlastitog stagniranja, nazadovanja i propasti. Uspoređujući tadašnje stanje u Njemačkoj sa starom Grčkom, Nietzsche uviđa probleme tadašnjeg, a i današnjeg društva. 19. stoljeće u Njemačkoj s vladajućom kršćanskom religijom, kaže Nietzsche, dodatno je produbilo taj jaz i propadanje čovječanstva. Kritiziranje kršćanstva i moralnosti dovodi do nemoralnosti i izvrnutog sustava vrijednosti. Na taj način, Nietzsche je želio prikazati da čovjek propada, da je uništena jedna cijela civilizacija i prava kultura od velike važnosti za čovječanstvo te njegov razvoj i napredak. Osvrnuvši se na takav izvrnuti sustav vrijednosti u kojemu je dobro loše, a loše dobro, u kojemu je poželjno biti osrednji čovjek, poslušna životinja podložna tuđim lošim ciljevima kao što je uništenje svega oko sebe, želio je izraziti svoje nezadovoljstvo nastalom situacijom. Zbog takvog, izvrnutog sustava vrijednosti, čovjek upada u nihilizam u kojemu dotiče dno te teži prema Ničemu. Kako ne bi zapali u pesimizam, dekadenciju i samouništenje do kojeg nas je kršćanstvo dovelo, uvodi se pojam Boga je mrtav. Navedenim pojmom Nietzsche je našao rješenje za izlaz iz bezizlazne situacije koja prijete uništenjem čitavog čovječanstva, a to je značilo ubojstvo, smrt kršćanskog Boga. Pri tome se pojam smrti odnosio na samo poimanje Boga kao svevišnjeg, nedodirljivog, nedokučivog, nedokazanog, nevidljivog, transcendentnog. Osim zapadanja u nihilizam, produbljen je čovjekov jaz, ali je ujedno i oslobođen okova kršćanstva. Kako bi se čovjeka dovelo na pravi put, uveden je pojam Nadčovjeka koji svojom voljom za životom i stvaralaštvom omogućava afirmaciju slobodnog života. Na to se nadovezuje i prevrednovanje starog sustava vrijednosti čime se uništavaju postavke kršćanstva i kojim nestaje gledište na čovjeka kao na poslušnu životinju, kao dio mase.

Čitava Nietzscheova filozofija daje nam novi, suvremeni pogled na društvo i kulturu. Pad i uništenje grčke kulture i civilizacije označavalo je grozotu u povijesti zbog čega je bilo potrebno vratiti se na početak i stvoriti novu kulturu prepunu individua i slobodnih duhova

kako bi se prevladale masovne kulture i lažni sustav izvrnutih vrijednosti koje ne pridonose čovjeku i njegovu razvoju. Naime, grčka kultura bila je na dobrom putu, prepuna potencijala za napredak čovjeka i to je ono čemu Nietzsche teži u pogledu na današnjeg čovjeka. Za njega je to povratak vječnim idealima jer oni su jedini pravi, istinski ideali za ono gdje se nalazimo danas.

Sažetak

Pojam kulture kod Nietzschea ima temelje u Grčkoj (kao ishodištu vječnih ideala potrebnih) jer se tamo nalaze vječni ideali potrebni današnjem društvu za napredak u budućnosti. Nakon Sokratovog racionalizma koji je uništio cijelu civilizaciju i doveo kulturu do dekadencije kao što je i kršćanstvo prouzročilo u zapadnoj Europi u 19. stoljeću. Kako bi riješio taj problem, Nietzsche navodi da je potrebno srušiti stari sustav vrijednosti, ubiti kršćanskog Boga te dati svijetu jednu individuu - Nadčovjeka koji će spasiti cijelo čovječanstvo od propasti. Nadčovjek, kao i svi filozofi, slobodni duhovi, oličenje je super(iornog) čovjeka koji putem volje iz sebe uspostavlja novi sustav vrijednosti potreban čovječanstvu za uzdizanje. Na taj način, čovjek prepušten sebi preuzima odgovornost za sebe i svoj život te ima mogućnost samoodgoja i preodgoja kako bi se vratio starim grčkim vječnim idealima i lijepom životu.

Ključne riječi: Bog, Nadčovjek, kultura, kršćanstvo, Grci, vrijednosti, prevrednovanje, individua, slobodni duhovi

Abstract

Nietzsche's understanding of culture or God is dead

The notion of culture at Nietzsche's philosophy has its foundations in Greece, because it has eternal ideas, which are necessary for today's society for better progress into the future. Following Socrates's rationalism that destroyed whole civilization and brought culture to decadence, so did Christianity with Western Europe in the 19th century too. To solve this problem, Nietzsche showed that it is necessary to overthrow the old values of the system, to kill the Christian God, to give the world a single entity - a superhuman who will save all humanity from ruin. The superhuman, like all philosophers, free spirits, is the embodiment of a super man who, through will, brings out a new system of values needed for humanity to exalt. In this way, the man, left to himself, assumes responsibility for himself and his life has the possibility of self-education and re-education in order to return to the ancient Greek eternal ideals and have a nice life.

Keywords: God, Superman, culture, Christianity, Greeks, values, revaluation, individual, free spirits

LITERATURA

1. Dragašić, Božica, Šestak, Ivan, *Osvrt na umjetničku filozofiju Friedricha Nietzschea*, Nova prisutnost 15, Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2017
2. Fink, Eugen, *Nietzscheova filozofija*, Znaci, Zagreb, 1981, preveo Branko Despot
3. Kešina, Ivan, Vučetić, Marko, *Metafizičnost čovjeka i ontičnost nadčovjeka*, Crkva u svijetu 46/3, Split, 2011, str. 354-357
4. Jelkić, Vladimir, *Nietzsche: povratak vlastitosti*, Hrvatsko filozofsko društvo, 2001
5. Milić, Mladen, *Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere*, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2013, str. 341-351
6. Niče, Fridrih, *Slučaj protiv Wagnera*, Grafos, Beograd, 1988
7. Nietzsche, Friedrich, *Antikrist*, Izvori, Zagreb, 1999, prevela Neda Paravić
8. Nietzsche, F., *Filozofija u tragičnom razdoblju Grka*, Novum d.o.o., Zagreb, 2009, prevela Nataša Nedeljković
9. Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, Demetra, Zagreb, 2013, preveo Berislav Podrug
10. Nietzsche, F., *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003, preveo Damir Ljubimir
11. Nietzsche, F., *Rođenje tragedije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1997, prevela Vera Čičin-Šain
12. Nietzsche, F., *Sumrak idola. Ecce homo. Dionizovi ditirambi*, Demetra, Filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2009, preveo Davor Ljubomir
13. Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, Zagreb, Mladost, 1962, preveo Danko Grlić
14. Nietzsche, F., *Uz genealogiju morala*, AGM, Biblioteka Meta, Zagreb, 2004, preveo Mario Kopic
15. Nietzsche, F., *Volja za moć*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006, preveo Ante Stamać
16. *The Oxford Classical Dictionary*, Edited by N. G. L. Hammond and H. H. Scullard. Oxford: Clarendon Press, 1970
17. Slavko Platz, *Friedrich Nietzsche o umjetnosti*, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2002, str. 91-103

Web izvori:

1. www.filozofija.org (lipanj, 2019.)
2. www.enciklopedija.hr (listopad, 2019.)